

ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERDE TRANSFER FİYATLAMASI MANİPULASYONLARI VE KONUNUN TÜRKİYE AÇISINDAN İRDELENMESİ

Doç. Dr. Selim Yüksel PAZARÇEVİREN

Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İşletme Bölümü

Arş.Gör.Filiz AYGEN

Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İşletme Bölümü

1- GİRİŞ

Ülkeler arasındaki artan ekonomik entegrasyon; dünyadaki mal ve hizmet ticareti ve doğrudan yatırımlardaki artışı da beraberinde getirmiştir. Bugün uluslar arası ticaret ve yatırımların büyük bir kısmı çok uluslu şirketler (ÇUS) aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Dünya ticaretini kontrolü altında tutan bu şirketler farklı ülkelerdeki bağlı ortaklıkları ve şubeleri aracılığıyla mal ve hizmet transferlerine istedikleri şekilde yön verebilmekte ve ortaklıkların bulunduğu ülke ekonomilerini ciddi şekilde etkileyebilmektedirler. Çok uluslu şirketler, vergi oranlarının yüksek olduğu ülkelerdeki birimlerine mal ve hizmet transfer ederken uyguladıkları fiyatı yüksek tutmak suretiyle gelirlerini düşük göstermekte; vergi oranlarının düşük olduğu ülkelerde ise tersine bir uygulama gerçekleştirerek ödeyecekleri vergi miktarını azaltma eğilimine girmektedirler. Bu şirketlerin, transfer fiyatlaması aracılığıyla kendi kaynaklarını diğer ülkelerin aleyhinde yeniden oluşturması; söz konusu ülkenin ödemeler dengesinin, kaynak tahsisinin, gelir bölüşümünün, istihdamının bu durumdan olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır.¹

ABD, OECD ülkeleri başta olmak üzere birçok gelişmiş ülke, çok uluslu şirketlerin transfer fiyatlaması manipülasyonlarını önleyici özel ve kapsamlı transfer fiyatlaması yasası çıkarmışlardır. Bu açıdan incelendiğinde Türk Vergi Mevzuatının da, örtülü kazanç ve örtülü sermaye müesseselerine yer verdiği ancak bu düzenlemelerin çok uluslu şirketlerin transfer fiyatlaması manipülasyonlarını engelleyici nitelikte olmadığı değerlendirilmektedir.

¹ M. Alen Rugman , Eden Lorraine, Multinational and Transfer Pricing, St.Martin Pres, NY, 1985,S.1

Amacı, Türkiye açısından etkin bir transfer fiyatlamasının önemini ve bu sistemin ülke mevzuatında yer almasının gerekliliğini ortaya koymak olan bu çalışmada;

Çok uluslu şirketler açısından transfer fiyatlaması ve önemi,

Türkiye’de transfer fiyatlamasına yönelik olarak hazırlanmış olan yasal düzenlemelerin varlığı,

Transfer fiyatlaması konusunda Türk Vergi Mevzuatında bulunan boşluğun doldurulması ve bu konuda nelerin yapılabileceği,

konularına değinilecektir

2- ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERDE TRANSFER FİYATLAMASI VE ÖNEMİ

Çok uluslu şirketler, gerçekleştirdikleri satışlar ve dünya üretimi içindeki payları ile dünya ekonomisinin vazgeçilmez unsurları haline gelmişlerdir. Yapılan araştırmalar en büyük 600 çok uluslu şirketin dünya toplam üretimi içindeki payının %20-25 arasında değiştiğini, bu şirketlerin satışlarının ise pek çok ülkenin GSMH’ dan fazla olduğunu ortaya koymuştur. İthalatçı ve ihracatçı kimlikleriyle dünya ticaretinde önemli rol oynayan çok uluslu şirketler, gerçekleştirdikleri doğrudan yabancı yatırımlar ile özellikle gelişmekte olan

ülkeler için ilgi odağı haline gelmişlerdir.² Pek çok ülke çok uluslu şirketlere uygun ortam hazırlayarak doğrudan yabancı yatırımları ülkesine çekebilmeye çalışmaktadır. Bu şirketler ise yatırım yapacakları ülkeleri belirlerken; ülkedeki ekonomik ve siyasi istikrara, makro ekonomik politikalara, bu şirketlere verilecek vergi ve vergi dışı teşviklere göre değerlendirmektedirler. Bu faktörler arasında yer alan vergi sistemi ve vergi politikası ise yatırım kararının verilmesinde belirleyici rolü üstlenmektedir.

Çok uluslu şirketlerin farklı ülkelerdeki bağlı ortaklıklarıyla gerçekleştirdikleri işlemlerde, ilgili ülkenin vergi gelirlerini olumsuz yönde etkilememeleri hatta yükümlülükleri yerine getirerek o ülkenin finansmanına iştirak etmeleri beklenmektedir; ancak gerçek durum her zaman bu şekilde olmamaktadır. Şirketler farklı ülkelerdeki şubeleriyle yaptıkları mal ve hizmet transferlerine ilişkin uyguladıkları fiyatı piyasa fiyatına nazaran farklılaştırmak suretiyle ödeyecekleri toplam vergi miktarını azaltma eğilimi içine girmektedirler.³ Yani çok uluslu şirketler vergi oranının yüksek olduğu ülkelerdeki bağlı ortaklıklarıyla mal ve hizmet transferi yaparken düşük fiyatla mal alıp yüksek fiyatla mal ve

² Mehmet Aktaş, Uluslar Arası Transfer Fiyatlandırması ve Türk Vergi Mevzuatında Uygulanma Olanakları, Yaklaşım Yayıncılık -2004, s. 39-40

³ A.g.e. , s. 53

hizmet satmak suretiyle daha az vergi ödemekte ve bu suretle konsolide karlarını daha yüksek seviyelerde tutabilmektedirler.

Çok uluslu şirketlerin, ortaklıklarıyla yaptıkları mal ve hizmet transferlerinde uyguladıkları fiyatları düşük veya yüksek belirlemesi sonucunda ödeyeceği vergi miktarı ve vergi sonrası karlarda ortaya çıkan değişmeyi bir örnek yardımıyla açıklamaya çalışalım.

İtalya’da faaliyet gösteren X ana şirketi 100.000 adet ampulü tanesi

1\$’dan üretip İsviçre’de faaliyet gösteren Y yavru şirketine satmaktadır. Y de bu ampulleri tanesi 3 \$ dan başka bir şirkete satmaktadır. Ana şirketin ödediği gelir vergisi oranı %30, yavru şirketin ödediği gelir vergisi oranı %50 dir.Toplam vergi sonrası gelir, transfer fiyatının kullanımına bağlı olarak farklı olacaktır. Düşük kar politikasında transfer fiyatı 1.8 \$,Yüksek kar politikasında transfer fiyatı 2.2 \$ ‘dır

	Ana Şirket (X)	Yavru Şirket (Y)	Konsolide Şirket
DÜŞÜK KAR POLİTİKASI			
(Transfer Fiyatı 1.8 \$)			
Satışlar (1.8\$*100.000Adet)	180.000 \$	300.000 \$	300.000 \$
SMM (1\$*100.000 Adet)	100.000 \$	180.000 \$	100.000 \$
Brüt Kar	80.000 \$	120.000 \$	200.000 \$
Faaliyet Giderleri	10.000 \$	10.000 \$	20.000 \$
VÖK	70.000 \$	110.000 \$	180.000 \$
Vergi (% 30)	21.000 \$	55.000 \$	76.000 \$
Net Kar	49.000 \$	55.000 \$	104.000 \$
YÜKSEK KAR POLİTİKASI			
(Transfer Fiyatı 2.2 \$)			
Satışlar (2.2\$*100.000)	220.000 \$	300.000 \$	300.000 \$
SMM (1*100.000)	100.000 \$	220.000 \$	100.000 \$
Brüt Kar	120.000 \$	80.000 \$	200.000 \$
Faaliyet Giderleri	10.000 \$	10.000 \$	20.000 \$
VÖK	110.000 \$	70.000 \$	180.000 \$
Vergi (% 30)	33.000 \$	35.000 \$	68.000 \$
Net Kar	77.000 \$	35.000 \$	112.000 \$

Transfer fiyatının düşük ya da yüksek olarak belirlenmesi, yukarıda da görüleceği üzere, konsolide şirketin vergiden sonraki karının değişmesine neden olmaktadır. Transfer fiyatının 2.2 olarak belirlenmesi durumunda, konsolide şirketin vergiden önceki kazancı 180.000 dir. Bu gelirden X’ e 110.000; Y’ e ise

70.000 kar payı aktarılmaktadır. Y'e göre X'e daha fazla kar payının aktarılmasının nedeni ise vergi oranının X'te daha düşük olmasıdır. Transfer fiyatının yükseltilmesi toplam ödenen vergiyi 8.000 \$ azaltırken konsolide geliri de aynı oranda arttırmıştır. Böylece karlar yüksek vergi oranlarının uygulandığı ülkeden düşük vergilemenin yapıldığı ülkeye kaydırılmıştır⁴.

Sınırlar aşırı işlemlerin sayı, hacmi ve kapsamındaki artışa paralel olarak, çok uluslu şirketler birçok ülkede yerleşen şubeleri ile daha büyük miktarda paraları içeren transferler içine girmektedir. Bu nedenle transfer fiyatlarının etkileri hem çok uluslu şirketlerin karları hem de ilgili ülkelerin vergi gelirleri için giderek daha önemli hale gelmektedir.⁵

Çok uluslu şirketler transfer fiyatlarını; karlarını transfer etmek, vergi yükünü azaltmak, kurlardaki değişmelerin zararlarından korunmak gibi amaçları gerçekleştirmek için kullanmaktadır. Bu amaçların ayrıntılı olarak aşağıdaki şekilde ifade edilmesi mümkündür^{6 7 8}

a. Vergi oranının yüksek olduğu ülkelerdeki bağlı ortaklıklarıyla gerçekleştirdikleri mal ve hizmet alımlarını yüksek, satışlarını düşük bedelle gerçekleştirip, karlarını düşük göstermek ve bu suretle gelirlerini transfer fiyatlaması aracılığıyla yüksek vergi oranının uygulandığı ülkeden vergi oranlarını düşük olduğu ülkeye transfer etmek,

b. Dışarıya ödenen karpayı, patent, know-how ve marka hakkı karşılığı stopaj alınacaksa bunlar için yapılacak ödemelerin dışarıdan alınan malların fiyatları içinde yurtdışına kaydırıl masıyla daha az stopaj vergisi ödemek vergi oranı yüksek olan ülkelerdeki firma tarafından bağlı olduğu şirket grubundaki diğer şirketlere uygulanması gereken hizmet, gayri maddi haklar vb. karşılığı bedellerin düşük veya hiç gösterilmemesi ve diğer şirketlere de ait olan maliyetlerin de üstlenilmesi yoluyla vergilerin azaltılması, dışarıdan ithal edilen malların fiyatının düşük gösterilerek gümrük vergileri ile KDV'nin az ödenmesi ve kar transferlerine, döviz ve kurlara

⁴ Alan C.Shapiro,Foundations of Multinational Financial Management Boston ,1991

⁵ The Unctad, Transfer Pricing, Unctad series on issues ininternational investment agreements,United Nations, New York and Geneve 1999,s.4

⁶ Berk Dicle,“Vergi Uygulamaları Açısından Transfer Fiyatları”,Vergi Dünyası, Sayı:163, 1995,s. 31-40

⁷ Zeki Doğan,“Çok Uluslu İşletmelerde Transfer Fiyatlama Uygulama Nedenleri ve Verilerin Analizi”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:22, Nisan- 2004,s.73

⁸ İhsan Günaydın, Vergi Politikalarının Uluslararası Doğrudan Sermaye Yatırımları Üzerine Etkisi, Doktora Tezi ,1998, KTÜ,s.121

konulan sınırlamalardan korunmak için transfer fiyatları değiştirilerek daha az vergi ödenmesidir.

c. Kurlardaki değişmelerin zararlardan korunmak ve bu dalgalanmalardan yararlanmak amacıyla çok uluslu şirketler transfer fiyatlamasını bir araç olarak kullanmaktadırlar. Bu durum özellikle sabit kur sistemlerinde ve kambiyo denetimi uygulandığında söz konusu olmaktadır. Örneğin bir ülkenin devalüasyon ve diğer bir ülkenin revalüasyon yapması beklenildiğinde fonların devalüasyon yapılması beklenen ülkeden revalüasyon yapacağı beklenen ülkeye kaydırılmasıyla büyük spekülatif kazançlar elde edilebilmektedir. Ancak kambiyo kontrolü uygulanması halinde sermaye ihracına yasal engellerden dolayı ülkeden normal bir şekilde fonların aktarılması mümkün olmamaktadır. Çok uluslu şirketler böyle bir durumda avantajlı bir konuma sahiptir. Çünkü transfer fiyatlamasını kullanmak suretiyle fonları paranın değerinin düşük olduğu ülkeden paranın değerinin yüksek olduğu ülkedeki şubeye kaydırılabilmesi söz konusu olabilmektedir.

d. Çok uluslu şirketlerin transfer fiyatları aracılığıyla karlarını transfer etmelerinin nedenlerinden biri de rekabet etkisidir şöyle ki karların yüksek ilan edilmesi diğer rakip Çok uluslu şirketleri de o ülkede yatırım yapmaya sevk edeceğinden muhtemel rekabetten kaçınmak için karlar düşük

ilan edilmekte aradaki fark farklı yollardan (satılan hammaddelerin, lisans ücretlerinin fiyatlarının yüksek gösterilmesi gibi) bağlı ortaklıktan ana işletmeye transfer edilmektedir.

e. Çok uluslu şirketlerin yabancı ülke parasıyla karlarında büyük dalgalanmalar meydana geldiğinde, bu şirketler bu ülkelerdeki şubelere verilen mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırıp azaltarak yüksek karları düşük, düşük karları da yüksek göstermekte ve bu suretle karlardaki dalgalanmalar transfer fiyatları aracılığıyla azaltmaktadırlar.

Çok uluslu şirketlerin transfer fiyatlaması manipulasyonları, yabancı sermayeye ihtiyaç duyan gelişmekte olan ülkelerin kaynak dağılımını, vergi sistemi, ödemeler dengesini dolayısıyla ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etkilere maruz kalınmaması için transfer fiyatlaması ile ilgili yasal düzenlemelerin gerçekleştirelmesi ve etkin bir transfer fiyatlaması sisteminin oluşturulması gerekir.

3- TÜRKİYE'DE TRANSFER FİYATLAMASI

Türkiye'de transfer fiyatlamasına yönelik doğrudan çıkarılmış bir yasa bulunmamaktadır. Bununla birlikte vergi mevzuatında konuya yönelik düzenlemeler göze çarpmaktadır. Söz konusu düzenlemeleri örtülü kazanç ve örtülü sermaye müesseseleri adı altında görmek ve değerlendirmek mümkündür.

3.1.Örtülü Kazanç Müesseseleri

İşletmelerin, elde ettikleri kazançları ortaklarına dağıtmayıp gelecekte daha fazla kazanç elde etmek ve mali yapılarını güçlendirmek amacıyla şirket bünyesinde tutabilmelerine kanun izin vermektedir. Ancak bazı durumlarda şirket bünyesinde kalması gereken bir kazanç yapılan muvaazalı işlemler sonucunda kurumla ilgili kişilere aktarılabilmektedir.

Örtülü kazanç olarak nitelendirilen bu durumun önüne geçmek için Kurumlar Vergisi Kanunu'nda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Kurumlar Vergisi Kanunu şu hallerde kazancın tamamen veya kısmen örtülü olarak dağıtıldığını kabul etmiştir: (Md.17)

a. Şirket kendi ortakları, ortaklarının ilgili bulunduğu gerçek ve tüzel kişiler, idaresi, murakabesi veya sermayesi bakımlarından vasıtalı vasıtasız olarak bağlı bulunduğu veya nüfuzu altında bulundurduğu gerçek ve tüzel kişiler ile olan münasebetlerinde emsaline göre göze çaracak derecede yüksek veya düşük fiyat veya bedeller üzerinden yahut bedelsiz olarak alım, satım, imalat, inşaat muamelelerinde ve hizmet ilişkilerinde bulunursa;

b. Şirket, 1 numaralı fıkrada yazılı kimselerle olan münasebetlerinde emsaline göre göze çaracak derecede yüksek veya düşük bedeller üzerinden kiralama veya kiraya verme muamelelerinde bulunursa;

c. Şirket, 1 numaralı fıkrada yazılı

kimselerle olan münasebetlerinde emsaline göre göze çaracak derecede yüksek veya düşük faiz ve komisyonlarla ödünç para alır veya verir;

d. Şirket, ortaklarından veya bunların eşleri ile usul ve furuundan ve 3. dereceye kadar (dahil) kan ve sıhri hısımlarından şirketin idare meclisi başkan veya üyesi, müdürü veya yüksek memuru durumunda bulunanlara emsaline göre göze çaracak derecede yüksek aylık, ikramiye, ücret verir veya benzeri ödemelerde bulunursa örtülü kazanç gerçekleşir.

Kanun maddesinde de anlaşılabacağı üzere örtülü kazanç dağıtımında, şirketin elde ettiği gelir (vergilendirilmemiş gelir) şirket ortaklarına veya onların yakınlarına aktarılmakta ve bu suretle gelir matrah dışı bırakılmaktadır. Kanun ilgili kişilere bu şekilde dağıtılan örtülü kazançların kurum kazancının tespit edilmesinde indirim olarak kabul edilemeyeceğini hükme bağlamaktadır. (Md 15/3)

Kurumlar Vergisi Kanununun, 17. maddesinin gerekçesi izah edilirken örtülü kazanç müessesesinin sadece ulusal değil uluslararası alanda faaliyet gösteren şirketleri de kapsamına aldığını belirten açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalarda şu ifadeler yer almaktadır.

Gizli sermaye faizi ile gizli kazanç dağıtımı, Kurumlar Vergisi bakımından üzerinde ehemmiyetle durulmakta olan hadiselerdir. Bilindiği gibi kurumlar açık olarak vergi kaçırma-

mazlar. Daha doğrusu bünyeleri ve kuruluşları icabı yapamazlar. Buna mukabil vergi matrahını önleyici tedbirler alınmazsa gizli kazanç yolundan gitmek suretiyle saklamak imkanı bulabilirler. Memleketimizde bunun bariz misallerine tesadüf edilmiştir. Bu cümleden anlaşılacağı üzere, merkezleri şeklen Türkiye’de bulunan imtiyazlı büyük yabancı kurumların hariçte bağlı oldukları teşekküllerle olan münasebetleri üzerinde kazançlarının büyük bir kısmına devamlı olarak Türkiye dışına kaydırmaya muvaffak olmuş olduklarını bir vakıa olarak zikredebiliriz. Tasarıda yer alan tedbirlerle yalnız hariçte sıkı münasebetli olan yabancı kurumların değil, memleket içindeki yerli kurumlarında bu yollardan gidememelerine bir set çekilmelidir.

Görüldüğü gibi, yerli ve yabancı şirketlerin örtülü kazanç işlemlerini engelleyici düzenlemelere kanunda yer verilmiştir. Ancak örtülü kazanç müessesesi transfer fiyatlaması manipulasyonlarını önlemede ne derecede başarılı olmuştur? Bu soruyu ilgili maddeyi irdeleyerek cevap bulmaya çalışalım.⁹

a. Ulusal ve sınır ötesi işlemlere uygulanmak amacıyla düzenlenmiş olmasına rağmen örtülü kazanç dağıtım müessesesi, ülke içi ilişkili kuruluş işlemlerine yoğunlaşmış, aynı

kuruluşların uluslar arası faaliyetlerine yönelik ayrıntılı düzenlemeye gitmemiş ve bu işlemleri mevcut yasal hükümler çerçevesinde ele almaya çalışmıştır. Bu durum ise, ÇUS’ların bu boşluklardan yararlanıp transfer fiyatlaması manipulasyonları ile ülke kaynaklarını başka ülkelere aktarmalarına ortam hazırlamıştır. Bu bağlamda Örtülü Kazanç Müessesesinin, ÇUS’ların ülke kaynaklarının transferine izin vermeyecek şekilde gözden geçirilmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

b. Kurumlar Vergisi Kanunu’nda emsal bedel prensibi benimsenmiştir. Emsal bedeli iki bağımsız şirket arasında gerçekleştirilen işlemlere uygulanan fiyatın, iki grup şirketi arasındaki işlemlere uygulanacak olan transfer fiyatı ile aynı olmasını ifade eder. ÇUS’ların bağlı ortaklıklarını bağımsız birer işletme gibi vergilendirerek vergi avantajı yada dezavantajı yaratmaktan kaçınan bu anlayış vergi gelirlerinin aşınmasını önlemede önemli bir etkiye sahiptir. Ancak emsal bedeli prensibinin uygulanması her zaman mümkün olmamaktadır. Örneğin, patent, dizayn, marka, bilgi birikimine sahip olunması hallerinde emsal bir işlem bulmak zordur. Yine ÇUS’ların bağlı ortaklıklarıyla gerçekleştirdikleri bazı işlemleri bağımsız kuruluşlarda görmek mümkün olmadığından emsal bedel

⁹ Aktaş, a.g.e., s. 85-86-228-238-239-244-247

prensibinin uygulaması bu durumlara da güç olabilmektedir. Örneğin, ÇUŞ'un bağlı ortaklıklarından birinde oluşturulan bir dizayn bir başka bağlı ortaklığa kolayca devredilebilirken bağımsız kuruluşlarda, gelecekte daha fazla getiri sağlayacağı gerekçesiyle devir bu kadar kolay olmamaktadır. İlişkili kuruluşlarda, gelecekte bu dizayndan büyük gelirler elde edileceği düşünülse bile, gelir ÇUS bünyesi içinde kalacağından devir daha kolay bir şekilde gerçekleşmektedir. Böyle durumlarda bu tür grup içi transferlere benzer işlem bulmak zordur. Yine; vergi idareleri ilişkili kuruluşlar arasında gerçekleştirilen işlemleri, ancak emsallerine göre bir farklılık gördüklerinde incelemeye almaktadırlar. Bu incelemeler çoğunlukla işlemlerin gerçekleşme anında yapılmadığından o andaki emsal uygulamalar hakkında yeterince bilgi sahibi olamazlar sonuçta eldeki verilerle doğru sonuca ulaşamazlar. Görüldüğü gibi emsal bedelinin tespit edilmesi kimi zaman çok güç kimi zamansa mümkün olmamaktadır. Bu konun kanunda net, açık olarak tanımlanmaması emsal bedelinin büyük ölçüde takdire bağlı olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle kanun maddesine yapılacak değişikliklerle emsal bedeli prensibini ilişkili kuruluş işlemlerinde nasıl uygulanacağı, karşılaştırılabilir nitelikteki bir işlemin nasıl bulunacağı, karşılaştırma yapmayı zorlaştıran unsurların varlığı

halinde gerekli düzeltmelerin nasıl yapılacağı konusunda objektif ölçülere yer verilmelidir.

c. Kurumlar Vergisi Kanunu sadece sermaye şirketlerini örtülü kazanç dağıtımını müessesesine dahil etmektedir. Kooperatiflerin, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmelerin, iş ortaklıkları ile ticaret şirketlerinin kanun kapsamına alınmaması örtülü kazanç dağıtımını düzenlemelerinin sınırlı kalmasına ve sonuçta ÇUS'ların transfer fiyatlaması manipülasyonlarını önleyici seviyede olmasına neden olmaktadır.

d. Örtülü kazanç elde edecek gerçek ve tüzel kişiler, Kanunda; ortaklar, ortakların ilişkide bulunduğu gerçek ve tüzel kişiler, idaresi murakabesi veya sermayesi bakımından vasıtalı yada vasıtasız olarak bağlı bulunduğu veya nüfuzu altında bulundurduğu gerçek ve tüzel kişiler olarak belirtilmiştir. Kanun örtülü kazanç dağıtımdan yararlanacak kişileri geniş bir çerçevede ele almasına rağmen muhatabın tespiti konusunda tam bir netlik ve açıklık getirememiştir. Örneğin, ortakların ilgili bulunduğu kişiler net bir biçimde tanımlanmamıştır. Bu konuda OECD rehberinde ilişkili kişi kavramı, ana şirket iştirakleri ile ortak bir kontrol altında yönetilen şirketler olarak belirlenmiş, muhataplar daha dar bir kapsamdan ele alınarak daha net ve açık ifadelere yer verilmiştir. Kurumlar Vergisi Kanununda da Örtülü kazanç dağıtımını

maddesinde gerekli düzenlemeler yapılarak kapsam daraltılmalı ve ifadeler daha net ve açık biçimde ortaya konmalıdır.

3.2.Örtülü Sermaye Müessesesi

KVK'nda transfer fiyatlaması konusu ile ilişkilendirilebilecek diğer bir düzenlemede Örtülü Sermaye Müessesesidir. Bilindiği gibi işletmeler fon ihtiyaçlarını karşılama, çoğu zaman borçla finansmanı öz kaynaklarla finansmana tercih ederler. Bunun en önemli sebebi ise borçlanma durumunda ödenilen faizlerin ve yapılan masrafların gider kaydedilip kurum kazancından indirilebilmesidir. Bu durumu dikkate alan KVK'nu aşağıdaki açıklamalara yer vererek Örtülü Sermayeyi tanımlamıştır.

Kurumların aralarında vasıtalı, vasıtasız bir şirket münasebeti veya devamlı ve sıkı bir iktisadi münasebet bulunan gerçek ve tüzel kişilerden yaptıkları istikrazlar, teşebbüste devamlı olarak kullanılır ve bu istikrazlarla, kurumun öz sermayesi arasındaki nispet, emsali kurumlarınkine nazaran bariz bir fazlalık gösterirse mezkur istikrazlar örtülü sermaye sayılır. (Md.16)

Bu maddeye göre; örtülü sermaye olgusu, işletmenin ortak ve sahiplerinin sermaye payı olarak koymaları gereken meblağın, ortaklardan alınmış borç gibi nitelendirilerek bunlara faiz

tahakkuk ettirilmesi ve bu faizlerin gider olarak gösterilip kurumun vergi matrahı aşındırılarak elde edilen karın bir kısmının kurumlar vergisi ödemek - sizin faiz adı altında ortağın eline geçmesi şeklindedir. Kurumlar Vergisi Kanunu örtülü sermayeye ilişkin düzenlemelere yer vererek sermaye niteliği taşıyan borç vermeler dolayısıyla tahakkuk ettirilen faizlerin, kurumun vergi matrahından indirilmesini engellemeye çalışmıştır.¹⁰

Bilindiği gibi kurumlar ihtiyaç duyduğunda, finansman ihtiyaçlarını ortaklarına başvurmak suretiyle karşılayabilmektedirler. Ancak böyle bir durumda ortakların şirkete verdiği borçlarının örtülü yoldan konmuş sermaye niteliği taşımaması gerekir. Eğer bu durumun varlığı söz konusu olursa, işletmeye verilen borçlar karşılığı ödenen faizler normal bir borca ödenen bir faiz gibi kurum kazancından indirilememektedir.¹¹ Kanun burada parayı verenin bunu borç olarak değil de şirkete ortak olarak verdiğini, ödünç veren kişiye ödenmesi gerekenin faiz değil kar payı olması gerektiğini ileri sürmektedir.

Enflasyonun, ekonomik belirsizliklerin yaşandığı ülkemizde ÇUŞ'lar kar transferlerindeki güçlükler vs. gibi birtakım mali yada ekonomik sebepleri ileri sürerek ortaklıklarının sermaye

¹⁰ Hasan Hüseyin Savaş, "Örtülü Sermayede Borcun Devamlı Kullanılma Koşulu ve Öz Sermayeye Oranı", Mevzuat Dergisi, Yıl:2 Sayı:6, Haziran -1999,s. 6

¹¹ A.g.e.,s.3

ihtiyaçlarını öz sermaye olarak karşılamak yerine borçlanma yoluyla sağlamaya çalışmaktadırlar. Sermaye ihtiyaçlarının büyük bir kısmını borçlanma yoluyla karşılayan ÇUŞ' lar bunlar için ödedikleri faizleri gider yazmak suretiyle devlete daha az vergi vermekte ve sonuçta ülkenin kaynaklarının aşınmasına neden olmaktadır. Bunlara izin vermemek amacıyla kanun, örtülü sermaye müessesini düzenlemiş ve sermaye konması gereken şirketlere borç verilmesi halinde hesaplanan faizlerin gider yazılamayacağını belirtmiştir.¹² Bu sistem ülke kaynaklarının diğer ülkelere transfer edilerek vergi tabanlarının aşınmasını önleyici olması bakımından iyi bir sistemdir. Ancak, bir çok eksikliği bünyesinde barındıran örtülü sermaye müessesesi sorunları tam olarak çözmede başarılı değildir. Söz konusu eksiklikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:^{13 14}

a. Örtülü sermayenin varlığı için kanun; kurumun, vasıtalı ve vasıtasız şirket ilişkisi içinde bulunduğu kişilerden aldığı borç miktarının kurum öz sermayesine olan oranının emsal kurumlara nazaran bariz fazlalık göstermesi şartını aramıştır. İlgili kanun maddesi (KVK Md.16) incelenildiğinde emsal alınacak kurumun nasıl ve neye göre belirleneceği konusunda

bir belirsizliğin olduğu hemen göze çarpmaktadır. Her kuruluşun kendine özgü bir yapısının olması; pazarlama politikası, riski üstlenme dereceleri, sahip olduğu personel, yöneticilerin yetenekleri vs. farklı olması emsal bir kurum belirlemenin ve buna göre karşılaştırma yapmanın güçlüğüne ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kanunda emsal alınacak işletmenin nasıl ve neye göre belirleneceği konusunda bir açıklığın getirilmesi şarttır. Belirsizliğin yaşandığı noktalardan bir diğeri de emsal alınacak kurumla karşılaştırılacak borç/öz sermaye oranıdır. Bugün pek çok ülke hem vergi daireleri hem de mükellefler için belirginlik sağlamak amacıyla kabul edilebilir borç/özsermaye oranları tespit etmişlerdir. Örneğin, Almanya 3:1, Belçika 9:1, Fransa 1,5:1 olarak bu oranları belirlemiştir. Türkiye'de de buna benzer kabul edilebilir borç /özsermaye oranlarının belirlenmesi ve bu oranların yasal bir çerçevede açıklanması ile bu maddenin bir nebze olsun uygulanabilirliğini sağlanabilir.

b. Örtülü sermayeden bahsedebilmek için borç alınan gerçek ve tüzel kişinin kurumun ortağı olması veya şirketle vasıtalı bir şirket ilişkisi içinde bulunulması şarttır. Vasıtalı ilişki kavramı uygulamada geniş bir çerçevede yorumlanmıştır. Ortak görülen

¹² Aktaş,a.g.e. 228

¹³ A.g.e.,s. 225-226-256

¹⁴ Mehmet Maç, Güncel Kurumlar Vergisi, 2.Baskı, Denet Yayıncılık, İstanbul, 1996,s.663

kişilerin yakın akrabalarından yapılan borçlanmalarda borçlu kurum ile borç veren kurum arasında vasıtalı şirket münasebeti bulunduğu kabul edilmiştir. Bu anlayış tarzı doğru olsa bile örtülü sermayeden bahsedilebilmesi için kimin ne oranda ortak olması gerektiği ortaklık ve akrabalık ilişkisinin ne düzeyde olması gerektiği konusunda belirsizlikler hakimdir.

Kanunda belirsizliğin hakim olduğu noktalardan bir diğeri de, örtülü sermayenin varlık nedenlerinden biri olarak gösterilen kurum ile ilgili kişiler arasındaki sıkı ve devamlı bir iktisadi ilişkinin varlığıdır. Devamlılık ve sıkı bir iktisadi ilişki diyerek neyin kastedildiği belirgin değildir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere; örtülü sermaye, vergi daireleri ve vergi mükelleflerinin birçok konuda ihtilafa düşmelerine yol açacak belirsiz hükümler içermektedir. Özellikle emsal alınacak kurum ve borç/öz sermaye oranları konusunda kanunda açık ve net ifadeler yer verilmediği sürece idare ve yargı organlarının vereceği kararların çelişkili olması kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla örtülü sermaye müessesinin daha belirgin ve açık olmasını sağlayacak tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu bağlamda yapılabilecek çalışma örtülü sermaye konusunda kabul edilebilir borç/özsermaye oranlarının belirlenmesi ve bunların yasal

bir çerçeveye alınması sağlanmalıdır. Mesela bu konuda işletmelerin ve içinde bulunduğu sektörlerin özel durumlarını da dikkate alarak özsermayelerinin üç yada beş katına kadar ilişkili kuruluş borçlanmasındaki faiz giderlerinin indirilmesine izin verilmesi söz konusu olabilmektedir.¹⁵

SONUÇ

Çok uluslu şirketlerin farklı ülkelerdeki bağlı ortaklıklarıyla gerçekleştirdikleri, mal ve hizmet transferlerine uyguladıkları fiyatı, vergi oranlarını baz alarak değiştirmeleri ve bu suretle gelirlerini yüksek vergi oranının uygulandığı ülkeden düşük vergilerin alındığı ülkelere aktarabilmeleri, ülkelerin etkin bir transfer fiyatlaması sistemi kurarak bu konuda gerekli düzenlemeler yapmalarını zorunlu hale getirmiştir. Çok uluslu şirketlerin gerçekleştirmiş oldukları transfer fiyatlaması manipülasyonları özellikle gelişmekte olan ülkeleri olumsuz yönde etkilediğinden sistemin, özellikle bu ülkelerde oluşturularak etkin bir şekilde işler hale getirilmesi ekonomik refah açısından önem taşımaktadır. Transfer fiyatlaması sistemi oluşturulurken ne yabancı yatırımların ülkeye girişini engelleyici katı bir politika ne de ülke kaynaklarının aşındırılmasını, yerli sanayi olumsuz yönde etkileyici yumuşak bir politika güdülmelidir.

¹⁵ Aktaş,a.g.e. 258

Türk Vergi Sisteminde yer alan düzenlemeler, transfer fiyatlamasını daha çok ulusal boyutuyla ele almış konunun uluslararası boyuta gereken önem vermeyerek ülke içi kurumlara uygulanan hükümler çerçevesinde uluslararası sorunları çözmeye çalışmıştır. Çok uluslu şirketlerin ülke kaynaklarının diğer ülkelere kaydırılmasına engelleyici özelliğe sahip olmayan örtülü kazanç ve örtülü sermaye müesseseleri bu şirketlerin transfer fiyatlaması manipulasyonlarını önlemede yetersiz kalmıştır.

Bu konuda neler yapılabilir? Bunları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

a. Çok Uluslu Şirketlerin manipulasyonlarını önleyebilmek amacıyla önce sağlam bir yasal yapının oluşturulması gerekir .Bu yapı oluşturulurken Türk Vergi Sisteminde transfer fiyatlaması ile ilgili yer alan düzenlemeler yeniden gözden geçirilmeli net olmayan, muğlak (Özellikle transfere konu olan mal ve hizmetlere uygulanacak fiyatların belirlenmesinde kullanılacak yöntem, emsal bedeli vs.) herkesi farklı uygulamalara sevk edecek ifadeler yeniden tanımlanmalı, objektif ölçülere yer verilmelidir. Bu konuda OECD tarafından düzenlenmiş, bir çok gelişmiş ülkenin transfer fiyatlaması sistemini kurarken baz aldığı, transfer fiyatlaması rehberinden yararlanılmıştır. Bu rehberden yararlanılırken yapılacak düzenlemeler, ülkenin ekonomik, siyasi, sosyal durumu göz önüne alınarak gerçekleştirilmelidir.

b. Transfer fiyatlaması yasası çıkartılırken bu yasanın ülkedeki diğer yasalarla bağdaştırılarak uyumlu hale getirilmesine dikkat edilmelidir. Gerekirse ilgili yasalarda da değişiklikler yapılmalıdır.

c. Etkin bir transfer fiyatlaması sisteminin oluşturulması, sadece çıkarılacak yasaya değil bu yasayı işler hale getirecek güçlü bir idari ve teknik yapının oluşturulmasına da bağlıdır. Bu konuda vergi idarelerine büyük görevler düşmektedir bu nedenle vergi idareleri güçlendirilmeli ve alınacak tedbirleri uygulamaya koyabilecek uzman personel yetiştirilmeli ve verilecek meslek içi eğitimle bu personelin değişen ve gelişen yeni durumlara intibakları sağlanmalıdır.

d. Türkiye’de de çok uluslu şirketlerin faaliyetlerini incelemek ve bu şirketlerin manipulasyonlarını önlemek amacıyla ABD ve Japonya’da kine benzer transfer fiyatlama servisleri oluşturularak bu konuda yetişmiş, deneyimli elemanlardan faydalanılmalıdır.

KAYNAKÇA

Aktaş, Mehmet Uluslar Arası Transfer Fiyatlandırması ve Türk Vergi Mevzuatında Uygulanma Olanakları, Yaklaşım Yayıncılık -2004

Dicle, Berk, “Vergi Uygulamaları Açısından Transfer Fiyatları, Vergi Dünyası, Sayı:163, 1995

Doğan, Zeki, “Çok Uluslu İşletmelerde Transfer Fiyatlama Uygulama Nedenleri

- ve Verilerin Analizi'', Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:22, Nisan- 2004
- Günaydın, İhsan, Vergi Politikalarının Uluslararası Doğrudan Sermaye Yatırımları Üzerine Etkisi, Doktora Tezi, 1998, KTÜ
- Maç, Mehmet, Güncel Kurumlar Vergisi, 2.Baskı, Denet Yayıncılık, İstanbul,1996
- Rugman, M. Alen, Lorraine, Eden ''Multinational and Transfer Pricing '' , St.Martin Pres, NY, 1985
- Savaş, Hasan Hüseyin, ''Örtülü Sermayede Borcun Devamlı Kullanılma Koşulu ve Öz Sermayeye Oranı'', Mevzuat Dergisi, Yıl:2 Sayı:6, Haziran -1999
- Shapiro, Alan C., Foundations of Multinational Financial Management, Boston, 1991
- The Unctad, Transfer Pricing, Unctad series on issues ininternational investment agreements, United Nations, New York and Geneve 1999